

intelligendum esse per recapitulationem; quandoquidem statim ab inventione prima eum loco filii habuerit; vel certe, quia etiam adultior Moyses ei perplacuit, ibidem prior adoptio renovatur.

R. Licet Pharaon esset infestissimus hostis Hebræorum, Moyses tamen adoptari potuit a filia regis.

1. Quia ex eo quod adoptivum fatebatur, non fatebatur simul quod esset hebræus: facile enim celeri poterat, esse puerum hebræum, utpote quem ipsa seorsim, vel ex tali modo expositionis, vel ex circumcissione tanquam Hebræum cognoverat.

2. Licet Pharaon scivisset puerulum huic esse Hebræum, tantum nihilominus potuit in Pharaone amor filiae, ut unius pueruli vitam, ob elegantiam et desiderium filiae, ei donaret: cor enim regis est in manu Dei, et ab eo inflexum fuisse in amorem pueri tam elegantis asserit Josephus.

P. 2. An nomen *Moyse* sit hebræum, an ægyptium.

R. Probabilius videtur, quod hoc nomen a filia Pharaonis ei impositum, sit ægyptium, eo quod filia Pharaonis vel hebraicam linguam ignoraret, vel propter Hebræos haberet exosam: lingua enim ægyptiaca mos aquam, ises servatum significat, quasi diceret, *servatus ex aqua*. Ita Philo, Josephus, Clemens Alexand., Procopius, Rabanus, Marius, Tirinus, Jansenius, etc. A Lapide tamen vult esse nomen hebræum.

QUESTIO III. — AN MOYSES JUSTE OCCIDERIT ÆGYPTIUM.

Vers. 11: *In diebus illis postquam creverat Moyses, id est, ageret annum ætatis 40, ut indicat S. Stephanus, Act. VII, 27, dicens: Cum impletur ei quadraginta annorum tempus, ascendit in cor ejus (divinitus) ut visitaret (id est, redimere inciperet) fratres suos filios Israel. Unde quod hic dicitur: Egressus est ad fratres suos, intellige de egressu publico cum aulæ renuntiatione et familiaris suæ generisque ingenia professione, juxta illud Apost. ad Hebr., XI, 24 et seq.: Fide Moyses grandis factus, negavit se esse filium filiae Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei (laborante in luto et latere) quam temporalis peccati habere jucunditatem. Non agitur ergo hic de visitatione aliqua otiosa, et quæ inspectionis solius animo fit, sed quæ ex proposito liberandi populum israeliticum contigit: manifestus effectus hujus propositi Moysis fuit illa interfectio Ægyptii, de qua statim. Nam alioquin incredibile est, eum usque ad annum 40 nunquam populum suum visitasse.*

* *Viditque afflictionem eorum, et virum ægyptium percutientem quemdam de Hebræis fratribus suis. in hebræo pro percutientem ponitur Makke, quod verbum, teste Mario, significat fuisse percussorem gravem. S. Stephanus habet: Cum vidisset quemdam injuriam patientem. Philo. docet, hunc Ægyptium fuisse unum ex præfectis opprimentibus Israelitas.*

† *12: Cumque circumspexisset huc atque illuc, et nullum adesse vidisset, percussit Ægyptium (id est, occisum) abscondit sabulo. De hoc facto*

R. et dico, Moysen iuste et licite occidisse hunc ægyptium.

Prob. I. Qui ex auctoritate et inspiratione divina occidit hominem scelestum, et reipublicæ infestum ac nocivum, iuste et licite agit; atqui Moyses ex inspiratione et auctoritate divina occidit hominem scelestum, et reipublicæ hebræorum infestum ac nocivum: ergo, etc.

Minor pro secunda parte evidens est ex verbis †. 11: *Viditque, etc.*; pro prima autem prob. ex verbis S. Stephani, Act. VII, 24 et 25: *Cum vidisset (Moyse) quemdam injuriam patientem, vindicavit illum: et fecit ultionem ei, qui injuriam sustinebat, percusso Ægyptio. Existimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis: at illi non intellexerunt.* Ex quibus verbis patet, quod Moyses noverit (imo et fratres suos quoque noverit existimavit) se jam a Deo designatum esse duce et vindicem Hebræorum cum auctoritate, etiam morte plectendi eos, qui inique illos invadebant. Ergo ex inspiratione et auctoritate divina occidit Ægyptium.

Prob. II. Abraham ex mandato et auctoritate Dei licite evaginavit gladium ad occidendum filium suum, tametsi innocentissimum; ergo similiter, inspirante Deo, licite occidit Moyses istum ægyptium, qui tum in aliis oppressionibus, tum in ipso actu percussioneis reus erat, quod iniquo Pharaonis imperio obtemperaret, et populum Dei supra modum affligeret.

Obj. I. S. P. Aug., lib. XXII cont. Faustum, cap. 70, versans hanc questionem: *Consulta æterna lege (inquit), reperio non debuisse hominem ab illo, qui nullam ordinatam potestatem gerebat, quamvis injuriosum et improbum, occidi.* Ergo Moyses occidendo ægyptium peccavit contra legem æternam; ac consequenter non licite occidit.

R. S. P. hanc opinionem retractasse Q. 2 in Exod., ubi factum Moysis maturius expendens, et præsertim attendens ad verba S. Stephani supra relata, cum dixisset se illud improbasse in scriptis adversus Faustum, ita subnectit: *Attamen sicut Stephanus dicit in Actibus Apostolorum, putabat intelligere fratres suos, quod per eum Deus daret illis salutem: ut per hoc testimonium videatur Moyses jam divinitus admonitus, quod Scriptura eo loco tacet, hoc audere potuisse.* Quibus verbis satis clare insinuat S. D. Moysen jam ante fuisse admonitum de suscipienda præfectura ac defensione Israelitarum, atque hanc per dictam eadem et justam vindictam inchoare voluisse.

Obj. II. Non videtur Moyses tanquam iudex a Deo designatus, publica et judiciaria auctoritate processisse: nam iudex publicæ profert sententiam et executioni mandat: Moyses autem tanquam male agens, a nullo videri volebat, ideoque tam anxie circumspexit, utrum quisquam adstaret.

R. Quamvis Moyses iudex a Deo esset constitutus, tamen quia de ista potestate judiciaria a Deo collata Ægyptiis nihil constabat, imo nec Hebræis, ut patet ex verbis S. Stephani: ideo volebat in publico hoc factum exequi. Præterea licet Ægyptii scivissent,

quod Deus misisset eum; missionem illam parvi fecissent: ut patet in Pharaone, cap. 5, †. 2.

Obj. III. Si Moyses jam a Deo fuisset iudex et liberator populi constitutus, non potuisset populum suum deserere, nec eum privare præsidio suo: atqui tamen hoc fecit dum †. 15, audiens homicidium a se commissum innotuisse Pharaoni, fugit in terram Madian; ergo, etc.

R. Neg. maj. nam hoc non obstant, more humano prudenter perrexit, adeoque et licite fugit Moyses a conspectu Pharaonis, ut mortem, aliquin haud dubie sibi inferendam, evaderet. Quemadmodum igitur Christus certo licite se abscondit, quando Judæi volebant ipsum lapidare; ita et Moyses licite fugit in terram Madian, quando audivit quod Pharaon vellet eum occidere.

Obj. IV. Moyses 40 annis post percussorem Ægyptii, ad pedem montis Horeb a Deo vocatus, ignorabat quod ipse esset liberator et iudex populi sui, siquidem cap. III, 11, dixit ad Deum: *Quis sum ego ut vadam ad Pharaonem, et educam filios Israel de Ægypto?* Ergo hic nullam adhuc potestatem judiciariam a Deo acceperat.

R. Neg. ant., quia quod ipse esset liberator et iudex populi, tunc certo ignorare haud poterat, quandoquidem Deus id ipsi satis clare insinuasset †. 10, dicens: *Veni et mittam te ad Pharaonem, ut educas populum meum, filios Israel de Ægypto.* Ad verba igitur objecta dico, ea non esse ignorantis, sed suam infirmitatem, aut potius ineptitudinem Deo obsequendi et satisfaciendi humiliter confitentis, quasi diceret: *Ego nullus sum, et plane ineptus ad hanc legationem, ideo rogo, ut vel alium deligas, vel ut vires et aptitudinem mihi dones.* Nihil igitur aliud illa verba important, quam modestam, humilem, et infirmitatis propriæ confessionem, quam exhibuit Moyses, dum Deus ipsi dixit, quod jam tempus adesset, quo filios Israel per eum, tanquam per duce et vindicem, a servitute ægyptiaca liberare statuerat.

Petes quomodo †. 15 dicatur, quod Moyses fugerit de conspectu Pharaonis, utique ex metu; quandoquidem dicat Apost. ad Hebr. VI, 27: *Fide reliquit Ægyptum, non veritus animositatem regis.*

R. Apost. ibidem non de hac fuga, sed de exitu cum omni populo Hebræorum loquitur, quando videns Moyses insequentem jam animosi regis exercitum, et mari conclusus, tamen nihil hæsit, sed hærentes Hebræos etiam verbis confirmavit; quod erat opus ingentis fidei.

CAPUT III.

Moyse pascens oves soceri sui Jethro, vocatus a Domino ex rubo ardente, simul tamen incombusto, ab eo ad Pharaonem destinatur, Israelitas liberaturus, spoliatis Ægyptiis.

QUESTIO I. — AN REVERA APPARUERIT DEUS IN RUBO ARDENTE, AN AUTEM ANGELUS VICEM DEI GERENS.

Moyse, ut dicitur †. 1, cum minasset gregem ad

interiora deserti, venit ad montem Dei Horeb. Horeb verisimiliter hic vocatur *mons Dei* per prolepsim seu anticipationem (ut insinuat chaldaeus) a multis Dei revelationibus et apparitionibus: nam postea dicitur *mons Dei*, a gloria Dei ibi revelata, dataque lege, infra cap. XIX. Ibi et impetrata est contra Amalecitas victoria, cap. XVII, 11. Ibi etiam crimen adorati vituli israelitis indultum fuit, cap. XXXIII, 17. Vidit insuper Elias ibidem Dominum, lib. III. Reg., cap. XIX, 8. Horeb autem et Sinai unus et idem sunt mons, sed collibus distincti, ut sentiunt Hieron. et Josephus: et quidem vertex unius vocatur *Horeb sive Choreb* a desolatione et siccitate, alter a ruborum copia dicitur *Sinai*; hebraice namque *Sene* significat *rubum*. Ex quo patet, cur nunc in Horeb (ut Deut., IV, 15), nunc in Sinai (ut infra cap. XIX), lex Judæis data legatur. Porro Horeb est collis vicinior Ægypto, quam Sinai: nam in Horeb venerunt Hebraei ex Ægypto undecima castrametatione, in Sinai duodecima. Ita Marius et Tirinus.

†. 2. *Apparuitque ei (Moyse) Dominus in flamma ignis de medio rubi.* Licet aliqui ex veterioribus existimaverint, eum qui hic apparuit, fuisse Filium Dei; verius tamen nobis videtur, non fuisse nisi simplicem angelum, vicem Dei gerentem.

1. Quia ubi in textu nostro dicitur: *Apparuitque ei Dominus*, in hebræo habetur: *Et visus est angelus Domini ad eum.* Similiter etiam habet chaldaeus; et LXX vertunt: *Visus est ei angelus.*

2. Fuisse purum et simplicem angelum, diserte asserit S. Stephanus Act. VII, 30, dicens: *Apparuit illi in deserto montis Sina angelus in igne flammæ rubi.*

3. Hanc sententiam manifeste tradit S. P. Aug. lib. III de Trin. cap. 11, ubi ait: *Moyse factus est inquit in terra Madian... et completis illic quadraginta annis, apparuit illi in deserto montis Sina angelus Domini in flamma ignis in rubo.*

4. Communis est omnium fere theologorum et interpretum sententia, desumpta ex S. Dionysio lib. de cœlesti Hierarchia cap. IV, quod omnes apparitiones Dei in V. T. factæ sint per angelos. Unde et apparitionem illam, qua data est lex in monte Sinai, cap. XIX, quæque omnium fuit celeberrima, factam esse per angelos, apertissime asserit S. Stephanus Act VII, 53: item Apost. ad Hebr. II, 2, et ad Galat. III, 19, dicens: *Quid igitur lex? Propter transgressionem posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris.* Hinc et S. P. loco statim cit. propter has aliasque Scripturæ auctoritates generaliter concludit in hunc modum: *Proinde inquit, illa omnia, quæ patribus visa sunt, cum Deus illis secundum suam dispensationem congruum præsentaretur, per creaturam (angelum videlicet) facta esse manifestum est.*

SOLVUNTUR ARGUMENTA. — Obj. I. Ille qui hic apparuit, sese Deum vocat †. 6, dicens: *Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob; et additur: Abscondit Moyses faciem suam, non enim*

audebat aspicere contra Deum. Ergo ille qui hic apparuit, fuit Filius Dei.

R. Neg. conseq. et ad verba objecta dico, ea etiam verificari in nostra sententia: quia licet obsequio et officio esset angelus; repræsentatione tamen dici poterat Deus: sustinebat enim et repræsentabat personam Dei, a quo missus erat, quique ei inspirabat quæ diceret, et per eum loquebatur. Unde S. P. lib. III de Trin., cap. 10, ait: *Loquitur ex persona Dei angelus dicens: Ego sum Deus Abraham,* etc. Dicitur itaque Deus 1. Quia personam Dei repræsentabat. 2. Quia Deus in eo et per eum loquebatur. Itaque, ut rursus bene reflectit S. P. Serm. 7 de Scripturis V. et N. Test. edit. Paris., *Recte dicitur et angelus propter seipsum, et Dominus propter habitantem* (id est, in ipso loquentem) *Deum.*

Inst. Quamvis legatus repræsentet personam regis, et ejus nomine agat, tamen non potest dicere: Ego sum rex; ergo si fuerit simplex angelus, qui apparuit Moysi, nec ille dicere potuit: Ego sum Deus, etc., quamvis personam Dei repræsentaret.

R. Neg. conseq. Disparitas est quod legatus, licet repræsentet personam regis, tamen omnia quæ agit, loquitur, etc., ex proprio motu et directione faciat: siquidem non agit nomine regis, nisi in quantum agit juxta instructionem et facultatem sibi a rege concessam: et eatenus tantum personam regis in humanis commerciis repræsentare censetur et intelligitur; ac proinde non est mirum quod dicere nequeat: Ego sum rex. Atvero longe alio et excellentiori modo angelus repræsentavit personam Dei; nam dum in V. T. in persona Dei apparuit, nihil ex proprio motu et directione fecit, sed nude instar instrumenti (animati tamen) se habuit, per quod Deus hominibus loquebatur; ita ut verba non proprie essent angeli, sed loquentis in se Dei. Non mirum igitur, quod tum hic, tum infra cap. XIX, et alibi sæpius angelus vicem Dei gerens vere dicere potuerit: *Ego sum Deus,* etc., quia in similibus apparitionibus non attenditur templum angelus, sed inhabitator angeli, id est, Deus in angelo loquens; ut observat S. P. Serm. 6 de Script. V. et N. Test. Ac proinde si rex eodem modo ageret et loqueretur per legatum, quo Deus egit et locutus est per angelum, legatus quoque dicere posset, Ego sum rex.

Obj. II. Quamvis in hebræo, chaldæo, et apud LXX, item Act. VII vocetur angelus, potest nihilominus intelligi angelus increatus, scilicet Filius Dei: hic enim est angelus, id est nuntius et legatus missus a Patre. Hinc S. P. lib. II de Trin., cap. 13 ait: *Angelus græce, latine nuntius interpretatur: de Domino autem Jesu Christo evidentissime legimus* (in versione LXX) *apud prophetam* (Isaiam cap. IX) *quod magni consilii angelus dictus sit.*

R. Neg. assumpt. Quia nomine *Angeli* vel *Angeli Domini* simpliciter positi, ubique in Scriptura spiritus creatus, vel aliquis ministrorum Dei intelligitur. Vocatur quidem Filius Dei apud Isaiam *magni consilii*, vel, ut legit S. Cyprianus, *magnæ cogitationis*

Angelus, præsertim quia prudentissime et fidelissime peregrinatus consilium, aut propositum Dei de redemptione humani generis per incarnationem et passionem suam; sed præterquam, quod illud *magni consilii*, vel *magnæ cogitationis Angelus* satis exprimat, de quo angelo vel misso nuntio ageretur, sequitur in textu: *Admirabilis, Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis.* Quo, uti et toto contextu istius cap. manifeste significat Isaias, se agere de Verbo incarnando, non de angelo creato.

Ad textum autem ex S. P. objectum dico, eum ibidem dubitanter loqui, et mentem suam non satis clare aperire; sed quod ibidem sub dubio reliquit, postea, re maturius inspecta, nempe lib. III de Trin., cap. 11, indubitanter asseruit, apparitionem istam esse factam per angelum creatum; ut ex supra dictis satis liquet.

Inst. Idem S. doctor in Quæst. supra Exod. quas post libros de Trin. exaravit, ita scribit q. 5: *Clamavit ad eum Dominus de rubo, Dominus in angelo? An Dominus angelus ille, qui dictus est magni consilii Angelus et intelligitur Christus? Supra enim dixit: Apparuit illi angelus Domini in flamma ignis in rubo.* Ergo juxta S. P. æque potest intelligi hic apparuisse Filius Dei, ac angelus creatus.

R. Neg. conseq.; nam S. P. hoc loco quidem utramque opinionem proponit; sed nihil resolvit, ut ex verbis objectis manifestum est: adeoque minime inde concluditur, juxta ipsum æque posse intelligi apparuisse Filium Dei, ac angelum creatum: siquidem ex ipsius mente non Filium Dei, sed angelum creatum Moysi apparuisse, nedum ex lib. de Trin. quos ante, sed etiam ex Tract. in Joan. quos post illas Quæst. elucubravit, clarum ac manifestum est. Etenim Tract. 3, confirmans ea quæ lib. III de Trin., c. 11 docuerat, rursus ita scribit: *Quid vidit Moyses? Moyses vidit nubem, vidit angelum, vidit ignem: omnis illa creatura est, typum Domini sui gerebat, non ipsius Dei præsentiam exhibebat.*

Obj. III. Quod Moysi in rubo, item in monte Sinai, quando Legem accepit, apparuerit Filius Dei, ipsamet Ecclesia testari videtur, dum in Adventu canit: *O Adonai, et dux domus Israel, qui Moysi in igne flammæ rubi apparuisti, et ei in Sina legem dedisti: veni,* etc. Ergo.

R. Neg. ant.; nam etiam Ecclesia canit in officio Paschali: *Surrexit Christus de sepulcro, qui liberavit tres pueros de camino ignis ardentis.* Et tamen inde hucusque nemo concludere ausus fuit, quod Filius Dei per se ipsum istos tres pueros liberaverit; sed e contrario omnes docent, quod id fecerit per angelum creatum, cum hoc clare asserat Daniel cap. III, 49, dicens: *Angelus Domini descendit cum Azaria et sociis ejus in fornacem, et excussit flammam ignis de fornace.* Dico igitur quod, sicuti Christus dicitur tres pueros liberasse, quia nempe angelus qui eos liberavit, personam Christi repræsentabat; ita pariter dicitur Moysi in rubo apparuisse, et ei in Sina Legem dedisse, quia nempe angelus, qui ibidem apparuit, Christi perso-

nam gerebat. Etenim sicut liberatio Israelis ex captivitate ægyptiaca fuit typus redemptionis nostræ; ita angelus hic, et infra c. XIX apprensus, fuit typus Christi, seu singulari modo illam in deitate personam repræsentavit, quæ ad liberandum genus humanum in carne ventura erat; uti colligi videtur ex Epist. S. Judæ ̄. 5, et ex Apost. ad Heb. XII, 26.

Obj. IV. Si ille, qui Moysi apparuit, fuerit simplex angelus, ruit unum e præcipuis argumentis, quo contra socinianos probatur divinitas Filii: siquidem hæc probatur ex eo, quod in Scriptura vocetur *Deus, Jehova omnipotens,* etc., jam vero secundum nos hæc nomina non soli Deo, sed etiam angelo, qui Moysi in rubo apparuit, eique in Sina Legem dedit, attribui possunt: nam angelus ille se Deum vocat, omnipotentiam et alia Dei attributa sibi attribuit; ergo ex jam memoratis nominibus non poterit amplius probari divinitas Filii.

R. Neg. assumpt. 1. Nam cum juxta nos iste angelus dicatur *Deus*, quia nempe repræsentabat personam Filii Dei, clare sequitur, quod Filius Dei non tantummodo improprie (quemadmodum Angelus), sed omnino proprie et stricte vocari debeat *Deus* siquidem nomen, quod figuræ solum improprie convenire potest, rei figuratæ seu repræsentatæ omnino proprie competere necesse est; ut omnes apprime norunt, nec ipsi sociniani id negare audebunt. 2. Si Filius Dei tantummodo improprie vocaretur *Deus*, foret ideo juxta socinianos, quia scilicet Dei personam perpetuo et summa cum dignitate gessit ac sustinuit; atqui tamen hoc ultimum, utpote absurdum et omnino falsum, vix ullus socinianus sustinere audebit: quomodo enim dicere poterit, quod Christus Dei personam, tanquam sibi alienam, sustinuerit dum vinetus conspuebatur, flagellabatur, cruci affigebatur, etc. His adde, quod idem argumentum etiam solvi debeat ab oppositæ sententiæ patronis: nam divinitas Christi etiam probatur ex eo, quod vocetur *Filius Dei*, et tamen hoc nomen creaturis quandoque attribui, patet ex Epist. ad Rom. VIII, 14, et ad Gal. III, 26: quidquid autem alii sociniani, tale quid objicientibus, responderint, nos quoque cum proportionem respondere poterimus.

Obj. V. Tertul. lib. cont. Prax., cap. XIV, item Justinus, Hilarius, Athanas., Chrysost. aliique patres ante Aug. decent eum, qui hic apparuit, et Moysi legem dedit, fuisse Filium Dei.

R. Hoc sensu eos intelligi posse, quod fuerit Filius Dei auctoritative, seu repræsentative; vel quod Filius Dei per angelum locutus sit. Et hoc ultimum tantum velle S. Athanas. videtur colligi ex Orat. 4 cont. Arianos, ubi agens de eo, qui Moysi legem dedit, ita scribit: *Angelus quidem erat, sed Deus in ipso loquebatur.* Jam autem hoc nobis non obest; quandoquidem cum S. P. Aug. lib. III de Trin. c. 11, num. 26, sustineamus et dicamus: *In edictis quidem angelorum lex illi populo data est; sed Domini Jesu Christi per eam disponebatur et prænuntiabatur adventus;*

et ipse tanquam Verbum Dei miro et ineffabili modo erat in angelis, in quorum edictis lex ipsa dabatur. Id ipsum etiam æque apertis verbis admittit S. D. lib. II cont. Maximin., cap. 26, num. 11, ubi agens de hac apparitione, dicit: *In angelo Deum fuisse quis dubitet?*

Si qui autem ex patribus antiquis absolute velint, quod ipsemet Filius Dei Moysi apparuit, dicimus quod illi fundamentis supra allegatis cedere debeant: nam licet Filius Dei propter annuntiationem paternæ ac suæ voluntatis a propheta Isaiâ dictus sit *angelus*, nusquam tamen dictus est in plurali *angeli*; per quos tamen legem Moysi datam fuisse, asserunt S. Stephanus et apost. Paulus: ut reflectit S. P. lib. III de Trin., cap. 11, num. 25.

P. quis fuerit ille angelus qui hic apparuit.

R. cum A Lapide: Probabile est, hunc fuisse S. Michaellem; hic enim olim erat custos Synagogæ, ut jam est Ecclesiæ: facta quoque est hæc apparitio Moysi non ut privato, sed ut futuro duci populi et principi Synagogæ, eumque ut talem instruxit et misit ad Pharaonem.

QUÆSTIO II. — DE QUIBUSDAM ALIIS HUC SPECTANTIBUS.

Petes 1, quomodo rubus arderet, et tamen non combureretur.

R. 1. Non posse dici, rubum non fuisse combustum, quasi hic fuisset mera ignis apparentia: nam verum fuisse ignem, suadetur hæc duplici ratione. 1. Quia alias deceptus fuisset Moyses, putans verum esse ignem. 2. Non fuisset miraculum, si simulatus vel larvatus ignis rubum non combussisset; quinimo potius miraculum fuisset, si illum combussisset. Itaque

Respond. 2. Rubus non comburebatur, quia hic ignis rubo contiguus, ita proxime ramos et folia ejus ambebat, ut rubus quidem flammam vomere videretur, sed tamen rubum non pervadebat, ut a parte rei esset ignitus: unde quod dicitur, *et videbat quod rubus arderet, et non combureretur*, non propterea dicitur quod proprie arderet rubus, sed quod quisquis eum vidisset, ardere dixisset: Scriptura enim de phænomenis rebusque apparentibus loquitur, prout homines de iis vulgo censent et loquuntur; concurrebatque Deus cum hoc igne, ut luceret seseque diffunderet: sed in ordine ad combustionem rubi concursus suum subtrahebat; ut in camino babylonico postea contigit. Quamvis ergo rubus flammis circumdaretur; magno tamen Dei miraculo non comburebatur.

Posset interim etiam admitti, quod ignis vere egerit in rubum, non tamen immutando vel destruendo ejus substantiam, quemadmodum et ignis infernalis vere agit in corpora damnatorum. Et hæc opinio probabilis est ex eo, quod sicuti Scriptura hic ̄. 2. loquitur de flamma ignis, ita etiam eodem versu dicit, quod rubus arderet.

Petes 2. quid per ignem in rubo significaretur.

R. 1. Litteraliter per ignem significabatur tyrannis ægyptiaca; per rubum Israelitæ, qui divina ope illæsi, imo splendidiore ex hoc igne egressuri essent, sed antea spinis suis, id est decem plagis punituri et perdituri Ægyptum. Ita Philo et Theodoretus.

R. Allegorice ignis in rubo significat Verbum Dei in utero Virginis, quod in igne deitatis carnis nostræ dolores quasi rubi spinas susciperet, et inconsumptam humanitatis substantiam in ipsa deitatis flamma servaret; uti exponit S. Greg. lib. XXVIII Moral., cap. 2.

Tropologice significatur, quod flamma persecutionis et tribulationis non lædat justos, sed clariore efficiat.

P. 3. quomodo Deus ̄. 8 promittat, sese populum ducturum in terram spatiosam, quæ fluit lacte et melle.

Cum S. Hieron. epist. 129 ad Dardanum asserat, Judæam tantum continere 160 milliaria (scilicet italica) in longitudine a Dan ad Bersabee, in latitudine tantum 46, a Joppe ad Bethlehem; adeoque in se angusta sit ut Belgium non adæquet; quæritur quomodo vocetur terra spatiosa.

R. 1. Judæa dicitur spatiosa, 1. Respectu terræ Gessen magis angustæ, in qua habitabant Hebræi. 2. Respectu gentis israeliticæ, quæ hoc tempore minor erat, quam ut illam terram adimpleret. 3. Propter ubertatem soli, quod magnam admodum populi multitudinem alere poterat.

R. 2. Quod autem dicitur fluere lacte et melle, ut observat S. P. Aug. Q. 4 in Exod., genus figuratæ locutionis est, qua id ad laudem ubertatis et suavitatis referatur. Hyperbolice namque significatur, terram istam abundare optimis fructibus, et omni deliciarum genere. Itaque nomine lactis et mellis in hac phrasi non intelliguntur præcise hi duo liquores, quanquam et his Judæa abundet.

Dices: S. Hieron. epist. præcit., Origenes et Tertul. negant hanc abundantiam secundum litteram accipi et intelligi debere.

R. Quod tantum velint, illic non fluere rivos aut fluvios lactis et mellis, prout gentiles de suis campis et iis fabulabantur; vel quod nobis christianis non amplius secundum litteram hæc promittantur; etsi Judæis ita promissa fuerint: quia spes nostra et expectatio alia terram promissionis spectat.

CAPUT IV.

Triplix miraculo comprobatur, quod Moyses a Deo mittatur, scilicet conversione virgæ in colubrum, manu divinitus leprosa et sanata, atque aqua mutata in sanguinem. Missioni huic tandem acquiescens Moyses redit in Ægyptum cum uxore et filiis: sed quia alter eorum nondum circumcisis erat, mortis adit periculum; quod evadit circumciso filio. Aaron Dei monitu fratri redeunti occurrit.

QUÆSTIO I. — QUID SIGNIFICAVERIT VIRGA MOYSES IN COLUBRUM VERSA, QUID MANUS LEPROSA, QUID SANATA.

Destinatus a Deo Moyses ad filios Israel, sufficienter

tique missionis suæ probatione se destitutum videns. ̄. 1, ait: *Non credent mihi, neque audient vocem meam, sed dicent: Non apparuit tibi Dominus.* Merito hoc dixit Moyses: stultum enim est, inquit Jansenius, credere cuilibet venditanti se esse missum a Deo (ut omnes hæretici facere solent), nisi missionem suam legitime probet: quæ si fuerit extraordinaria, solis probatur miraculis, sicut hic in Moysæ factum est: si vero fuerit missio ordinaria, probatur ostendendo se esse successorem legitimum eorum, qui olim miraculis auctoritatem suam probarunt.

̄. 2. Dixit ergo ad eum (Dominus): *Quid est quod tenes in manu tua? Respondit: Virga.* Non accusat præcedentem Moysæ excusationem Deus, prout in nobis hæresiarum, si eis circa miracula fidei Jansenius; quin potius quasi justa fuerit, eam probat per tria portenta, colubri, lepræ et sanguinis, per quæ tanquam per diplomata sigillata, coram populo et Pharaone ostendit Moysæ missionem esse legitimam, ipsumque jussu Dei postulare, quæ postulaturus veniebat.

̄. 3. Dixitque Dominus: *Projice eam in terram. Projecit, et versa est in colubrum;* verum, non prestigiosum. Unde S. P. lib. III de Trin., cap. 5: *Cum (Deus) eandem materiam ex virga Moysæ in carnem serpentis proxime et velociter vertit, miraculum fuit, rei quidem mutabilis, sed tamen inusitata mutatio... illum serpentem ad horam, sicut opus fuerit, animavit.*

R. et dico: Hæc virga litteraliter significabat vicissitudinem Hebræorum, sive tres eorum status in Ægypto: primo enim Hebræi virgam, id est sceptrum et principatum tenebant vivente et regente Josepho; eo vita functo, virga hæc in terram projecta est, et versa in colubrum; quia Hebræi post mortem Josephi dejecti afflictique fuerunt ab Ægyptiis, ipsisque exosi tanquam colubri, qui insidias machinarentur Ægyptiis. Rursus coluber in virgam reversus est in manu Moysæ, ut habent hebræa, quia Moyses populo suo rursus libertatem et dominationem attulit. Ita Lyranus, Abulensis, Tirinus et alii.

Simili modo, per manum leprosam et aquam sanguineam, misera illa et crudelia tempora figurantur, quibus et valetudinem et vires, adeoque et succum et sanguinem Israelitarum tyrannice exhauriebant Ægyptii. Aliam explicationem affert Theod., scilicet per hoc denotari Israelitas, qui primo in cultu veri Dei educati, Ægyptiorum lepra, id est idololatria inquinati sunt, et ab ea per Moysen rursus liberati.

Sensu mystico virga in serpentem, est Christus in mortem; et serpens rursus in virgam, Christus in resurrectionem, inquit S. P. lib. III de Trin. cap. 10: vel crux Christi; ut explicat auctor serm. 86 de Temp., qui allegorice per manum leprosam intelligit Synagogam Christo incredulam, per manum nitidam, Ecclesiam ex gentibus a Deo electam.

P. cur ad aspectum istius colubri fugerit Moyses.

R. Quia erat coluber ex magna virga, scilicet

pedo pastorali productus, magnus horrendusque. Unde Philo eum vocat draconem, serpentum principem.

QUÆSTIO II. — AN MOYSES FUERIT REVERA INELOQUENS, ET PECCAVIT NIMIUM RENITENDO MISSIONI DIVINE.

Vers. 10. Ait Moyses: *Obsecro, Domine* (subaudi, parce mihi, noli me mittere; hoc enim intelligitur per aposiopesis), *non sum eloquens ab heri et nudius tertius* (id est a superiori tempore, per hebraisnum) *et ex quo locutus es ad servum tuum, impeditioris et tardioris lingue sum.* Copulativa et idem valet quod etiam: unde in hebræo dicitur: *Etiam ex quo mihi locutus es, maneo sicut ante, nec alloquio tuo evasi facundior. Tanquam ostendens fieri potuisse, ut ante hesternum et nudius tertium diem qui eloquens non fuisset, repente fieret, ex quo cum illo Dominus loqui cepit.* S. P. Q. 7 in Exodum.

Estius et Menochius sic exponunt: Postquam mecum loqui cepisti, experior me infacundior, idque idcirco, quod homo ex præsentia divinæ majestatis debillior reddatur.

Minus tamen est consona Philonis expositio, quæ talis est: Cum meam eloquentiam tuæ, o Domine, comparo, me mutum et elinguem agnosco. Similiter Origenes cum nonnullis aliis hanc lingue tarditatem et ineloquentiam Moysæ comparate accipit, quasi sibi videretur ineloquens, comparatione divinæ scientiæ et eloquentiæ.

Dico 1. Hæc est quarta Moysæ excusatio, qua missionem ad Pharaonem detrectat, petita ab impedimento lingue; et, uti observant multi interpretes, illud quintuplex in Moysæ fuit. 1. Quod, ut indicant hebræa, esset homo paucorum verborum, id est dicendi jejunus et inops. 2. Quod in dicendo non esset eloquens, sed rudis, inconditus, et inelegans. 3. Quod in sermone non esset promptus, sed tardiloquus. 4. Quod voce esset gracili et exili, ut insinuant LXX. 5. Quod lingua esset impedita, ut aliquas etiam voces pronuntiare non posset. Ita Menochius, A Lap. et alii.

Dices: Videtur Moyses hic usus falso prætextu; siquidem S. Stephanus Act. VII, 22, dicit: *Eruditus est Moyses omni sapientia Ægyptiorum, et erat potens in verbis et operibus.*

R. Id dici a S. Stephano, quia erat homo magnæ auctoritatis, qui in ore prudenter, et in opere se laudabiliter gerebat. Unde licet a natura esset tardioris et impeditioris lingue, etc., sermo tamen ejus erat similis animo, nimirum sapiens et efficax; ut observat Fromondus.

P. quare Deus Moysen naturalibus lingue vitiiis impeditum, ad magna opera adhibere voluerit.

R. Ut potentia Dei magis eluceret, et liberatio populi Deo cederet, non eloquentiæ Moysæ tribueretur; ipseque, utpote magnorum portentorum patrator, his vitiiis quæ emendare non poterat, in humilitate contineretur.

Dico 2: Licet S. Greg. et etiam aliqui alii patres,

Moysæ excusationem commendent, ac nullius hic peccati meminerint, attamen Cajetanus, Abulensis, et Jansenius putant Moysæ peccasse venialiter: neque id est admodum improbabile (inquit Marius); videtur enim fuisse nimis pusillanimis, cum enim suam infirmitatem perpenderet, illi nimis inhaesit, arbitrans se infirmiore esse, quam qui tantum onus a Deo impositum sustinere posset, non cogitans Deum, qui ipsum vocabat, ipsi quoque vires suppeditaturum.

Prob. Quia ̄. 14: *Iratus Dominus in Moysen* (utique quia nimia pusillanimitate in suos defectus defixus hærebat, et onus detrectabat) ait: *Aaron frater tuus levites, scio, quia eloquens sis.* « Quibus verbis, » ut observat S. P. Aug. Q. 10 in Exod. « ostenditur Deus, increpasse potius eum, qui timebat ire, quod ipse esset minus idoneus, cum haberet fratrem, per quem posset ad populum loqui quod vellet: quoniam ipse erat gracilis voce, et lingue tardioris, quanquam de Deo totum sperare deberet. » Ubi videtur S. D. etiam levem culpam agnovisse.

Dices 1. Non peccavit Moyses ̄. 1 dicens: *Non credent mihi, neque audient vocem meam;* quamvis cap. præced. Deus ipsi dixisset, Israelitas vocem ejus audituros esse: ergo nec etiam peccavit detrectando missionem, ad quam noverat se a Deo destinatum.

R. Neg. conseq. Disparitas est, quod Deus cap. præced. ipsi non revelasset, omnes omnino Israelitas vocem ejus audituros; sed id dumtaxat dixerat de senioribus seu præfectis Israelitarum; ut patet ibidem ex verbis ̄. 16, quæ sunt hæc: *Vade et congrega seniores Israel, et dices ad eos: Dominus Deus patrum vestrorum apparuit mihi... ̄. 18: Et audient vocem tuam.* Jam autem hos, utpote egregios Dei cultores et memores eorum quæ Deus Abrahamo dixerat Gen. 15, vocem ejus audituros, minime dubitabat Moyses: ac proinde dum hic ̄. 1 dicit: *Non credent,* etc. de communi tantum Hebræorum plebe locutus fuit; quam cum novisset valde ignavam esse, et duræ cervicis, non temere judicavit, hujusmodi homines fidem verbis ejus non duros, nisi multis et admirandis prodigiis ad id moverentur. Non mirum igitur, quod in priori facto a peccato excusetur Moyses: a quo tamen non ita excusari potest in secundo, ut ex dictis patet.

Dices 2. Moyses ante annos 40 sciens se a Deo electum, ut liberaret fratres suos, tum animose quam periculose occidit ægyptium; ergo non videtur hic potuisse esse adeo pusillanimis, ut hoc munus a Deo sibi impositum detrectaret.

R. Neg. conseq. Nam licet res ardua eminens ostensa et diu post futura, quasi absens mentem non feriat, nec percellat; eadem tamen cum præsens est et excusationi mandanda, tunc hominem percellit, ut trepidet et sudet: tum enim longe vivacius apprehenditur rei moles, difficultas, pericula, etc., quam ante. Id in nobis nostrisque militibus belli inexpertis experimur, qui cum extra teli jactum sunt, leones